

מצוות שמעיות והתלהבות דתית – פרשת שמיני (ויקרא ט-יא)

גלעד ברעלי

נפתח את דברינו במדרש נאה על חשיבותו ומשמעותו של העיסוק שאנו עוסקים בו – לימוד תורה. בפרק ט פסוק ו של פרשתנו נאמר **"זה הדבר אשר צוה ה' תעשו"**. פסוק זה מתמיהה שכן הוא נאמר בלשון עתיד לאחר שמסופר שהעם כבר עשה את הדברים הנדונים: **"ויקחו את אשר צוה משה אל פני אהל מועד"**. במדרש תנחומא מתורצת הקושיה בצורה חריפה:

"צפה הקב"ה שבהמ"ק עתיד להיחרב ואמר הקב"ה: כל זמן שבהמ"ק קיים ואתם מקריבים קורבנות לתוכו, מתכפר עליכם, שנאמר **"זה הדבר..."** ובזמן שאין בהמ"ק קיים במה מתכפר עליכם? – התעסקו בדברי תורה, שנאמר **"זה הדבר אשר צוה..."** בדברי תורה שהם משולים כקורבנות והם מכפרים עליכם".

שני עניינים מרכזיים בפרשה: 1. חנוכת הכהונה, שההתקדשות לה הוכנה בפרשת צו הקודמת. 2. דיני הכשרות והטומאה של הבהמה, העוף, הרמש והשרץ. שני העניינים הם מרכזיים בהוויית החיים הדתיים של היהודי: 1. הכהונה – שעניינה האינסטיטוטציה החברתית והפונקציונלית של עבודת המשכן והמקדש, ובעיקר עניין הקורבנות, שזהו מרכז הטכס והפולחן הדתי הציבורי. 2. הטומאה והכשרות, שהם מרכיב מרכזי, אולי המרכיב המרכזי, בהווי חיינו הדתיים של הפרט. יש כמובן קשר "טכני" בין שני העניינים, שכן דיני הטומאה הנידונים חלים כמובן גם על הקרבנות. בסוף דברינו נעמוד על קשר נוסף שהוא אולי עמוק יותר.

הפרשה פותחת בפסוק **"ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרון ולבניו ולזקני ישראל"**. שהיא תחילתו של כינון מוסד הכהונה כהלכתו. היום השמיני הוא השמיני לימי המילואים שבהם שהו אהרון ובניו באהל מועד והתקדשו לקראת מעמד כינון הכהונה בידיהם (פרשת צו, ויקרא, ח' לב-לג). ונאמר ששמח הקב"ה על כינון הכהונה והמשכן כפי ששמח על בריאת העולם: **"תניא, אותו היום היה שמחה להקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ, כתיב הכא ויהי ביום השמיני וכתוב התם ויהי ערב ויהי בקר"** (מגילה י, ב). לבד מעצם הזהות של המילה "ויהי" יש לעמוד גם על משמעה שהוא לשון מציאות: זוהי בריאה או יצירה חדשה של מציאות, או מציאות במימד אחר: מרגע זה יש מוסד חברתי-דתי מוסמך ומקודש לעבודת המשכן (והמקדש אחריו). השמחה ורוממות המעמד נאמרים בפרשתנו בפסוק המסיים את החלק הראשון של כינון הכהונה בפרק ט פסוק כד: **"וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם"**. לאחר מכן מפורט מעמד ההקרבה כשאהרון מקריב עגל חטאת (עגל כנגד חטא העגל...) ואיל חטאת, וכן באים העם עם קורבנותיהם ומנחותיהם. אהרון, בעולתו (בעזרת בניו), מכפר על העם, וכן מקריב את קרבן העם (ט, טו). לבסוף הוא מברך את העם, ואז הוא ומשה באים אל אהל מועד ומברכים את העם שוב **"ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים"** (כד). וכל המעמד המרשים הזה מסתיים בפסוק הרינה הנ"ל. בזה למעשה מסתיים השלב המכריע של חנוכת מוסד הכהונה, שאהרון ובניו הוכנו לקראתו בפירוט רב כפי המסופר בפרשת צו הקודמת.

ואז מסופרת אחת הפרשות המצמררות של התורה – פרשת נדב ואביהו בני אהרון (פרק י). הם (לאחר שמונו על ידי משה לכהונה לפני זקני ישראל, לאחר ששהו באהל והתקדשו 7 ינים, ולאחר שעשו עם אהרון אביהם בהקרבת הקורבנות והמנחות) ברב התלהבותם הדתית לקחו **"איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם"**. והתוצאה: **"ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימתו לפני ה'"**. רבים התחבטו במהות חטאם של נדב ואביהו ובחומרתו היתרה, אך דומה

שהפרוש כפשוטו הוא שחטאם היה בכך שעבדו מהתלהבות ומכוח דעתם שלהם, מעבר למה שצו בו. אבן עזרא אומר: "שמדתם עשו ולא בצווי" (ור' ליבוביץ על כד). ומשה אומר אז לאהרון אחיו כשבניו מתים שרופים לפניו: "הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד". גם על פסוק זה רבו הפרושים. שיעורו, לפי הרווחים שבהם הוא, שה' מחמיר במיוחד בקרוביו, ובכך נקדש ונכבד בעיני כל העם שהם פחותים מהם. הרשב"ם מפרש זאת כהוראה של משה לאהרון: "אל תתאבל ואל תבכה ואל תחדל מן העבודה... אל תניח את העבודה, שאתה כהן גדול ולא תצא ולא תחלל אלא יתקדש הקב"ה ועבודתו על ידך". אהרון ההמום אכן דומם: "וידם אהרון". על פסוק זה אומר הרשב"ם "וידם אהרון מאבילותו ולא בכה ולא התאבל".

יש התלהבות דתית שהיא "לגיטימית": לאחר טכס הקורבנות שהתקיים על פי המצווה, נאמר על העם הנפעם "וירונו ויפלו על פניהם". גם זו שמחה והתלהבות דתית, אך אין בה פסול; היא במסגרת מעשה המצווה כפי שצוותה ותגובה נפשית עליה. התלהבותם של נדב ואביהו היא אחרת – הם לא רק הגיבו נפשית על מעשה מצווה מרשים, אלא החליטו על מעשה המצווה הראוי מתוכם הם ומכוח התלהבותם. וזה, על פי המשתמע מהפרשה, פסול: עבודת ה' צריכה להיעשות על פי המצווה ממנו. פרשה מצמררת זו הרשימה ללא ספק גם את חז"ל שהצמידו לפרשה זו את ההפטרה בשמ"ב, ו, שבה מסופר סיפור מצמרר לא פחות על עוזה, שבזמן שדויד העלה את ארון הקודש לירושלים, עוזה "שלח ידו אל ארון האלוהים כי שמטו הבקר" (ו, ו), ועל כך נענש ומת מיד. המשותף לשני הסיפורים, שאדם עושה מתוך התלהבות ואמונה דתית, ומכוח שכלו ורגשותיו מה שלא צווה בו; הוא כביכול "דואג" לאלוהים מעבר למה שאלוהים עצמו דורש ממנו לעשות. וזה חטא חמור שעונשו מיתה. עבודת ה' והקדושה שבה צריכה להיעשות על פי רצונו ומצוותיו, ולא מכוח שכלו, רגשותיו וצרכיו הנפשיים-דתיים של האדם.

מערך הציוויים והאיסורים על מאכל הבהמה, העוף הרמש והשרץ, אשר מפורט בחלק השני של הפרשה הוא כידוע דוגמה מובהקת למה שמכונה בהגות היהודית הקלסית מצוות שמעיות, שטעמיהן המפורטים לא מפורשים בתורה ולא ברורים לעצמם, והן נראות כגזירות שרירותיות של הקב"ה. מאלף הדבר שדווקא לגבי אלה, בסיכומו של הפירוט הזה, נאמרים הדברים הנוקבים: "**והתקדשתם והיית קדושים כי קדוש אני**" (י"א, מ"ד). כמה רכיבים ראויים לציון כאן:

- א. הקדושה של העם אינה תכונה נתונה, טבעית שלו, שבגינה הוא זוכה במצוות או בקרבת ה'. להפך, הקדושה מוצגת כמטלה או משימה – "והתקדשתם" – ורק לאחר השגתה "והייתם קדושים" (זו נקודה שהודגשה על ידי ליבוביץ בדבריו על הפרשה).
- ב. ומהקשר הדברים – סיכום דיני הטמאה של המאכלות האסורים – עולה שהתקדשות זו נקנית בקיום פרטי המצוות הפרוזאיות של דיני טמאת מאכלים. (ליבוביץ מציין בדבריו על פרשה זו את הפסוק השגור בתפילה "...אשר קדשנו במצוותיו", ששיעורו עולה לאותו עניין).
- ג. ולבסוף, הבסיס לקדושה הנקנית בהתקדשות במצוות – "כי קדוש אני". לא תכונה עצמית של העם מצוינת בקדושה אלא זיקתו אל הקדוש היחיד, הקב"ה, בקיום מצוותיו.

לא על המצוות השכליות, שטעמיהן, אף אם לא ידוע לנו, נתפס כללית בשכלנו, אלא דווקא על השמעיות, השרירותיות, נאמר "והתקדשתם והייתם קדושים, כי קדוש אני". עניין זה יכול גם ללמדנו על קשר עמוק בין שני העניינים שבפרשה, שלכאורה אין ביניהם קשר: משמעות חטאם ועונשם של נדב ואביהו היא: עבדו את ה' כפי שהוא מצווה אתכם, ולא כפי שמתחשק לכם (אפילו מתוך כוונה טהורה

והתלהבות דתית). המצוות מוטלות עליכם ומקדשות אתכם לא מכוחכם כפי שהוא נתפס בשכלכם ובסיפוק צרכיכם הדתיים, אלא כפי שהוא מצווה מבחוץ, מה'. דווקא מצוות שמעיות, דוגמת איסורי מאכלות, מבטאות חובת עבודת ה' זו בצורה הברורה והבוטה ביותר.